

Inhoud

Inleiding	7
1. De ontmoeting (1)	13
2. Het paradijs van Mohammed	27
3. De ontmoeting (2)	43
4. Afgunst en bewondering	61
5. Elisa slaat terug	73
6. Keuze uit één	88
7. De koningin van Paraguay	104
8. De oorlog die er moest komen	121
9. Bondgenoten uit berekening	139
10. Onheilspellend begin	155
11. Zinloos gesprek	168
12. Vaderlandslievende daad	189
13. Washingtons man	202
14. De vijand die niet kwam	227
15. Het complot	244
16. Kat en muis	254
17. Dantes hel	268
18. De onschuld van Elisa Lynch	274
19. Het testament	285
20. Op de vlucht	301
21. Het beslissende schot	323
22. In de val gelopen	337
23. Twijfelachtig eerherstel	363
Noten	375
Geraadpleegde bronnen	381
Personenregister	389

Inleiding

Een Ierse emigrante begint in Parijs een carrière als courtisane, wordt de maîtresse van een Zuid-Amerikaanse dictator en raakt betrokken bij een van de bloedigste conflicten uit de moderne geschiedenis; weinig vrouwen in de negentiende eeuw leidden, afgaande op verhalen uit die tijd, zo'n dramatisch leven als Elisa Alicia Lynch (1833-1886). Als geliefde van Francisco Solano López, president-dictator van Paraguay, bekleedde Elisa Lynch nimmer een officiële functie, maar als 'ongekroonde koningin' van deze Zuid-Amerikaanse republiek bezat zij meer macht dan welke first lady ook.

Het leven van Elisa Lynch leek in dit opzicht op dat van de vrouw die een kleine eeuw later de echtgenote werd van de president van Argentinië: Evita Perón. Beide vrouwen wisten zich vanuit een niet bestaande, ongekozen functie in het centrum van de macht te manoeuvreren. Beiden waren een belangrijke steunpilaar van het bewind van hun geliefde en beiden werden gehaat door de elite. Er bestaat tussen beiden ook een belangrijk verschil: waar Evita uitgroeide tot een beroemdheid, werd Elisa Lynch verguisd en uiteindelijk vergeten.

Vergeten is ook de Paraguay Oorlog, een conflict dat in Zuid-Amerika de veelzeggende bijnaam 'Grote Oorlog' kreeg en het continent meer dan vijfjaar in zijn greep hield. Honderdduizenden mensen, onder wie bijna de gehele mannelijke bevolking van Paraguay, kwamen in deze strijd tussen aan de ene kant Paraguay en aan de andere kant Brazilië, Argentinië en Uruguay om het leven. De tegenstanders van Elisa Lynch hielden haar medeverantwoordelijk voor het leed dat over de bevolking was uitgestort. Zij zou López hebben wijsgemaakt dat hij was voorbestemd de 'Napoleon van Zuid-Amerika' te worden en hem er zo toe hebben verleid een

oorlog te beginnen die hij onmogelijk kon winnen.

Francisco Solano López ontmoette Elisa Lynch in 1853 in Parijs tijdens een rondreis door Europa, en haalde haar over met hem mee te gaan naar het voor haar, en voor vrijwel iedereen in Europa, volstrekt onbekende Paraguay. Elisa had tot dat moment een allesbehalve saai leven geleid. Reeds op zestienjarige leeftijd trouwde zij met een Franse officier met wie ze naar Algerije vertrok. Ze liep, toen ze een affaire kreeg met zijn superieur, al snel bij hem weg om in Parijs een nieuw leven te beginnen. Niet lang daarna zou ze de 'hoofdstad van de wereld' verruilen voor het provinciale Asunción, de in het hart van Zuid-Amerika verscholen hoofdstad van Paraguay.

Elisa's leven nam een dramatische wending toen Paraguay in 1864 in oorlog raakte met zowel Brazilië, Argentinië als Uruguay. Vijfjaar later was het land in één groot kerkhof veranderd. Elisa Lynch bleef López ondanks het rampzalige verloop van de oorlog tot het bittere einde trouw. Dat einde kwam toen López op 1 maart 1870, aan alle kanten omsingeld, met een welgemikt schot werd gedood. Elisa zou met haar blote handen helpen het graf te delven waarin hij werd begraven.

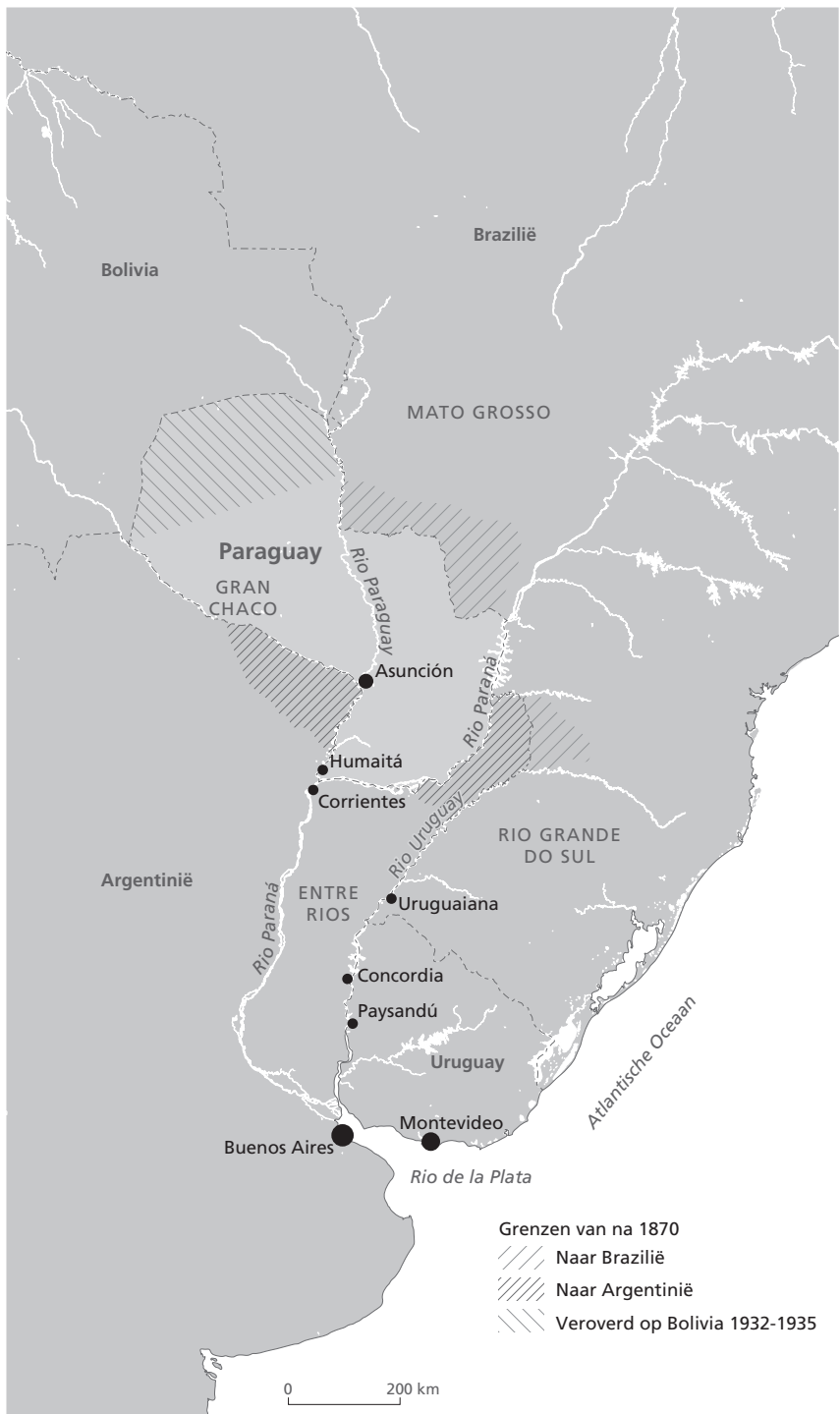
De geallieerden zetten López' concubine meteen op de boot terug naar Europa. Dit tot woede van de overlevenden, die haar ervan beschuldigden zich op een schaamteloze manier te hebben verrijkt, terwijl zij en Francisco het land naar de afgrond voerden. Elisa Lynch, wier moed ook door haar vijanden niet werd betwist, waagde het desondanks een paar jaar later terug te keren naar Asunción om haar bezittingen op te eisen. Nog geen vierentwintig uur na aankomst werd ze gedwongen het land weer te verlaten.

Beroofd van haar positie en bezittingen zonk Elisa Lynch, die na haar terugkeer in Europa afwisselend in Londen en Parijs woonde, langzaam weg in de vergetelheid. Haar overlijden in 1886 maakte nog maar weinig los. Zij werd – en is nog altijd – het onderwerp van een polemiek tussen hen die haar beschouwen als de handlangster van de grootste oorlogsmisdadiger uit de Amerikaanse geschiedenis, en degenen die in haar de steun en toeverlaat zien van de man die zich niet wilde neerleggen bij pogingen van de regionale grootmachten om Paraguay van de kaart te vegen.

Harde feiten over het leven van Elisa Lynch zijn schaars. Daarbij komt dat er tijdens de oorlog veel documenten verloren zijn gegaan. Er is van haar niet meer dan een handvol brieven, waarin amper iets persoonlijks staat, bewaard gebleven. Ze kondigde ooit aan haar herinneringen op te schrijven, maar daar is niets van terechtgekomen. Het bleef bij het verweerschrift *Exposición y Protesta* uit 1875, bedoeld als voorschot op een nog te schrijven boek. Ze beperkte zich hierin tot het verwerpen van alle beschuldigingen aan haar adres, zonder daar een met feiten ondersteunde eigen versie van de gebeurtenissen tegenover te zetten. Onbedoeld creëerde ze daarmee de ruimte voor een stroom publicaties waarin een doorgaans sterk gekleurd, vaak zeer negatief beeld van haar werd geschetst. Het is daardoor anderhalve eeuw later niet eenvoudig om mythe en werkelijkheid van elkaar te scheiden. De vele hiaten in haar levensgeschiedenis maken het onvermijdelijk af en toe te speculeren over wat ze onder de gegeven omstandigheden zou kunnen hebben gedaan en gedacht.

Het leven van Elisa Lynch is onlosmakelijk verbonden met dat van Francisco López en met de oorlog die uiteindelijk ook al haar dromen in rook deed opgaan. Dit boek kan daarom niet voorbijgaan aan de achtergronden en het verloop van dit wrede en bloedige conflict, waarvan de oorzaken teruggaan tot de bijzondere positie die Paraguay als kolonie in Spaans-Amerika innam. Voor Paraguay, bij Elisa's komst een van de welvarendste landen van Zuid-Amerika, eindigde de oorlog in de bijna totale vernietiging en een marginalisering die het land ook na anderhalve eeuw nog niet te boven is.

Voor dit boek is in de eerste plaats gebruikgemaakt van de verslagen, memoires en andere getuigenissen van politici, diplomaten en militairen die een vooraanstaande rol speelden in de Paraguay Oorlog en Elisa Lynch veelal persoonlijk kenden. Waar mogelijk is dit aangevuld met wat zijzelf heeft opgeschreven. De Paraguay Oorlog is, zowel in Zuid- als in Noord-Amerika, nog geregeld onderwerp van historische studies. Deze vormden een belangrijke bron van informatie met betrekking tot de achtergronden en naweeën van de oorlog.

I

De ontmoeting (1)

Hun blikken hadden elkaar de vorige avond, in de foyer van de opera, heel even gekruist. Het uniform van de nog jonge officier, een gedrongen gestalte met daarboven een donker, bebaard gezicht, suggereerde een hoge rang. Hij had haar, hoe kort ook, doordringend aangekeken. Daarna had hij zich tot de man gewend die nu voor haar stond. Ook deze was nog jong, en droeg een uniform dat net als dat van de officier wiens belangstelling zij in de opera had gewekt, leek op dat van Franse militairen. Het was echter overduidelijk dat hij niet uit Frankrijk kwam. Hij had zich voorgesteld als kapitein José Brizuela, lid van de officiële delegatie van Paraguay die op dat moment een bezoek bracht aan Parijs. In ietwat onbeholpen Frans vertelde hij dat generaal Francisco Solano López, ‘gevolmachtigd minister van de Republiek Paraguay’, het zeer op prijs zou stellen als zij hem de eer gunde nader met haar kennis te maken. Of ze bereid was zijn superieur te ontvangen.

Elisa wist nu in elk geval wie de man van gisteravond was. Ze kon een licht gevoel van opwinding niet onderdrukken. Elisa wist amper waar Paraguay lag, maar de aankomst in Parijs van generaal López was niet onopgemerkt gebleven. Hij was, had ze gehoord, de zoon van de president, en voorbestemd zijn vader op te volgen. In de salons had men zich verbaasd over de omvang van de delegatie die hem vergezelde en nog meer over de manier waarop de jonge generaal met geld strooide. Diners in de duurste restaurants voor steeds verder uitdijende gezelschappen. De beste wijnen. De duurste plaatsen in het theater en de opera. Alsof het niet op kon. Hoe kwam hij zo rijk, en wat was dat voor een land, Paraguay? Voor de Franse keizer was de generaal kennelijk belangrijk genoeg om hem in zijn paleis te ont-

vangen. Hij had zelfs samen met López de grote militaire parade ter gelegenheid van het nieuwe jaar afgenomen. Het was voldoende om haar nieuwsgierigheid te wekken. De generaal is welkom, had ze Brizuela geantwoord.

Zo belandde op een avond begin januari 1854 generaal Francisco Solano López, 27 jaar oud en gevolmachtigd minister van de Republiek Paraguay, in het bed van Elisa Lynch. De demi-monde van Parijs kon er slechts om glimlachen. Er waren in de hoofdstad van het Tweede Keizerrijk meer hoogwaardigheidsbekleders die de weg wisten te vinden naar de salons van de *grandes horizontales*. López was bovendien ongehuwd, dus wat lette hem? Hij was diezelfde avond nog met Brizuela in een rijtuig komen voorrijden. De kapitein had hen aan elkaar voorgesteld en zich daarna in een hoek van de salon opgesteld. Elisa mocht dan niets weten van López' geboorteland, het leek haar toen ze zich op zijn komst voorbereidde waarschijnlijk dat de beschaving in Paraguay niet op hetzelfde niveau stond als die in Parijs. Ze was dan ook aangenaam verrast toen achter het exotische uiterlijk van de generaal een galante man schuilging, die ook nog eens heel behoorlijk Frans sprak. Hij was aantrekkelijk zonder direct knap te zijn, al schrok ze even toen hij haar een blik op zijn slechte gebit gunde.

Elisa zette haar verleidelijkste glimlach op. 'Wat brengt u helemaal naar Parijs, *mon général*?' Generaal López had geantwoord dat zijn land groot belang hechtte aan nauwere betrekkingen met Europa, en om dat te onderstrepen had de president hem opdracht gegeven die boodschap persoonlijk over te brengen. Hij had zich vereerd gevoeld dat de keizer hem persoonlijk had willen ontvangen, maar hij beschouwde het als een minstens zo groot voorrecht kennis te mogen maken met een vrouw als zij. Elisa voelde aan dat de generaal geen zin had over de bijzonderheden van zijn missie uit te wijden. Ze had de complimenten aan haar adres glimlachend in ontvangst genomen en López uitgenodigd het zich gemakkelijk te maken. Na deze inleidende beleefdheden had Brizuela zich discreet uit de voeten gemaakt.

Wat later, toen ze de stoelen in de salon hadden vervuild voor het bed, toonde López zich een even vurige als ongeduldige minnaar. Hij

had haar in grote verwarring gebracht toen hij haar voorstelde met hem mee te gaan op zijn rondreis door Europa. En daarna mee naar Paraguay! Zij was, bezwoer hij, de mooiste vrouw die hij ooit had ontmoet en de gedachte dat hij haar na deze avond nooit meer zou zien, was voor hem onverdraaglijk. Zijn toon verried dat hij gewend was in dit soort zaken zijn zin te krijgen. Maar hoe serieus moest ze zijn voorstel nemen? Hoe vaak kregen vrouwen dit van hem te horen?

Ze hield van Parijs en van het comfortabele bestaan dat ze er leidde, maar niet noodzakelijkerwijs van de mannen die dit aangename leven mogelijk maakten. López was misschien niet de beste minnaar met wie ze ooit het bed had gedeeld, maar ondanks zijn ongeduld had hij iets in haar wakker gemaakt. Ze beseftte dat de generaal haar de zeldzame mogelijkheid bood een ander leven te beginnen. Paraguay was Frankrijk niet, maar de positie die ze daar zou kunnen gaan bekleden, maakte veel goed. Het zou echter niet de eerste keer zijn als ze werd teleurgesteld. Wat als hij straks in Zuid-Amerika op haar uitgekeken raakte? Paraguay was een heel wat minder aantrekkelijke plek om alleen achter te blijven dan Parijs.

Zo ongeveer moet het zijn gegaan. Wat zich die dagen in Parijs precies heeft afgespeeld, zullen we waarschijnlijk nooit te weten komen. Het verhaal van kapitein Brizuela is pas later opgetekend en doet in verschillende versies de ronde, wat zijn relaas niet betrouwbaarder maakt. De beide hoofdpersonen kozen er naderhand voor te zwijgen over hun rendez-vous in de Franse hoofdstad. López had een reputatie waar het vrouwen betrof, maar Elisa Lynch ontkende later met klem dat ze het losbandige leven had geleid dat haar werd aangewreven, laat staan dat ze een courtisane zou zijn geweest. Toch zou ze zich nooit van dit imago weten te bevrijden.

De elite in de Paraguayaanse hoofdstad Asunción, althans het vrouwelijke deel daarvan, twijfelde er niet aan: de aankomende president had het aangelegd met een hoer. Maar waar was dat op gebaseerd? Wie was Elisa Lynch? Ze heeft zelf weinig moeite gedaan de sluier die over de eerste twintig jaar van haar leven hing, weg te trekken. 'Ik ben in 1835 in Ierland geboren in een keurig en welgesteld gezin. Mijn ouders waren beiden van Ierse afkomst. De familie aan mijn vaders

kant bracht twee bisschoppen en meer dan zeventig hoge functionarissen voort, en die aan moeders kant een viceadmiraal van de Engelse marine, die de eer had met vier van zijn broers onder Nelson op de Nijl en bij Trafalgar te mogen dienen. Al mijn ooms waren officieren in dienst van hetzij de Engelse marine, hetzij het leger. Mijn neven zijn dat vandaag de dag nog steeds en verscheidene andere familieleden bekleden vooraanstaande posities in Ierland.'

Deze verklaring dateert uit 1875. De verwoestende oorlog tussen Paraguay en zijn buurlanden was vijf jaar daarvoor geëindigd met de dood van López. Elisa Lynch was door de Braziliaanse overwinnaars het land uitgezet. Die negeerden daarmee de protesten van een groep vrouwen, merendeels weduwen van mannen die in de oorlog waren omgekomen, die haar hadden willen laten berechten. In 1875 meende Elisa dat de kust weer veilig was en keerde ze terug naar Paraguay om persoonlijk haar in beslag genomen bezittingen terug te eisen. Het was een val waar ze met open ogen in liep. Nog dezelfde dag had ze het land overhaast weer moeten verlaten. Elisa vond toen dat ze de vele beschuldigingen aan haar adres niet langer kon laten passeren en schreef in Buenos Aires, voor ze weer naar Europa terugkeerde, het verweerschrift *Exposición y Protesta* – Verklaring en Protest. Het moest worden beschouwd als een voorschot op een boek over haar leven dat ze nog van plan was te gaan schrijven. Het zou er – zeer spijtig – nooit van komen. Als bron van informatie over haar leven bleek *Exposición y Protesta* allesbehalve betrouwbaar. Om te beginnen was het citaat hierboven in strijd met wat ze enkele jaren eerder, in 1871, in een rechtszaak in Edinburgh had verklaard: 'Ik ben in 1835 in Engeland geboren. Mijn vader was dr. Lynch, een Ier. Hij bezat grond in County Cork. Mijn moeder kwam uit Wales. Mijn vader overleed toen ik nog jong was. Mijn moeder hertrouwde en voegde zich na haar tweede huwelijk bij mij in Frankrijk.' Vanwaar deze verschillende lezingen?

Het staat vast dat Elizabeth Alicia Lynch, zoals haar volledige naam luidde¹, niet in 1835 maar in 1833 werd geboren. Ze was in 1871 dus achtendertig jaar en had inmiddels zeven kinderen gebaard. Zij zal zich hebben gerealiseerd dat de jaren gingen tellen en hebben geprobeerd in elk geval op papier jonger te lijken dan ze was. Ze was de eerste noch de laatste vrouw die voor deze verleiding bezweek, maar